

نگارش - دکتر بیانی (خانابا)

رئیس دانشکده ادبیات تبریز و استاد دانشگاه تهران

از اسناد مذبوظ در آرشیو ملی لندن

دو سند تاریخی

شارل اول انگلیس = شاه صفی

پادشاهان صفویه بخصوص برگزیدگان آنها مانند شاه عباس کبیر بععل سیاسی و اقتصادی بادولتهای اروپائی مانند ونیز و پرتغال و اسپانیا و بعدها هلند و انگلیس و فرانسه که دامنه نفوذ خود را تا هندوستان و حتی خاور دور بسط داده بودند در ارتباط دوستانه و سیاسی و اقتصادی داخل شدند.

حسن سیاست داخلی و اقداماتی که بسیاری از پادشاهان صفویه بخصوص شاه عباس کبیر در سعادت و امنیت و آبادی کشور و ملت ایران نشان داده بودند بیش از پیش ملتهای اروپائی را بسوی ایران و ارتباط با آن جلب نموده و بدینوسیله توانستند بازرگانی و اقتصاد کشور را بمنتهای ترقی برسانند.

در همین زمان بود که اروپائیا در کرانههای هندوستان تشکیل مراکز بازرگانی داده و نظر را بسوی دریاها و کشورهای اطراف آن که بمنزله تکیه گاه است معطوف داشتند. آبادی و توانائی کشور و دولت ایران توجه

خارجیان را روز بروز بیشتر نموده برای جلب دوستی و نزدیکی بدولت صفویه بایکدیگر در رقابت شدید افتادند در این تاریخ دربار اصفهان مرکز ازدحام فرستاده‌ها و سفیران دربارهای مختلف اروپائی و آسیائی و نمایندگان مذهبی و بازرگانی از هرملتی شده در جلب نظر شاه بریکدیگر سبقت می‌جستند - در حقیقت میتوان گفت که اصفهان پایتخت ایران محور سیاست شده چرخ آن در دست پادشاهان صفویه در حرکت بود. آنها هم در پذیرائی یگانگان منتهای سعی و کوشش را مبذول داشته و در نگاهداشت احترام و تهیه وسایل آسایش آنها دریغ نمی‌کردند.

یکی از ملتهائی که بیشتر جلب نظر پادشاهان و زمامداران صفویه بخصوص شاه عباس را کرد انگلیسها بودند که از زمان پادشاهی ملکه الیزابت یعنی نیمه دوم قرن شانزدهم در فعالیت اقتصادی و سیاسی افتاده روز بروز بردامنه آن وسعت میدادند.

انگلیسها چون ب فکر بسط نفوذ خویش افتادند خود را در برابر رقبای بزرگ و خطرناک و نیرومندی مانند اسپانیائیسها و هلندیها که در تمام اقیانوسها و کرانه های آنها دست داشتند دیدند و چون هنوز نیروی دریائی خود را کامل و تقویت نکرده بودند ب فکر افتادند از راهی دیگر که ملل مزبور هنوز بدان راه نیافته بودند ارتباط خود را با کشورهای خاور زمین برقرار نمایند این راه شمال اروپا و روسیه و دریاهای آن بود. از همین راه بود که سفرای ملکه الیزابت مانند آنتونی جنکینسون و آرتور ادوارد، بایران آمده ب خدمت پادشاهان صفویه رسیدند و با آنها ابواب دوستی را افتتاح کرده امتیازات چندی برای بازرگانی خویش گرفتند

دولت انگلیس که بواسطه درهم شکستن نیروی دریائی دولتهای متحد اسپانیا و پرتغال و تفوق در اقیانوسها نقشه خود را که مبنی بر پیدا کردن راهی از طرف شمال آسیا بود تغییر داده بود از جانب اقیانوسها ب آسیا و هندوستان

راه یافت و بتدریج جانشین قدرت اسپانیاییها و پرتغالیها گردید. عملی شدن این نقشه مدت چندین سال یعنی تا زمان سلطنت شاه عباس بزرگ (اوایل قرن ۱۷) بطول انجامید که در این زمان روابط جدی تر و قطعی تر میان دو کشور ایجاد میشود.

ورود هیئتی انگلیسی بریاست برادران شرلی «آنتونی و ربرت» و احتیاج مبرم شاه عباس بداشتن متحدی برای بیرون کردن پرتغالیها و اسپانیاییها و عثمانیها که از مدتها پیش برخلیج فارس و قسمتی از خاک ایران مسلط شده و استفاده‌های سرشار از ایران میبردند. زمامداران ایران را بیشتر بجلب دوستی انگلیسها و ادار کردن نزدیکی برادران شرلی بخصوص روبرت بشاه و مامور-ریت‌های رسمی و مهمی که از طرف پادشاه ایران به آنها محول شد و نیز بالاخره کمک نیروی دریائی شرکت هند انگلیس برای طرد پرتغالیها و اسپانیاییها از آنها و کرانه‌های خلیج فارس و آمد و رفت نمایندگان و سفیران دولتی-ایران و انگلیس در دربارهای یکدیگر و نیز امضای قراردادهای و معاهدات تجارتي و دوستی خود بزرگترین شاهد دوستی و ارتباط این دو مملت بوده است.

پیری و سالخوردگی و انزوای شاه عباس بزرگ بخصوص تشبثات و دسته-بندیهای هلندیها که آنها نیز در بازرگانی ایران منافع زیاد داشتند تا مدتی وسیله شد که ارتباط دولتی قوس نزول را بپیماید.

ضعف سیاست داخلی هلندیها و گرفتارهای آنها در اروپا بر سوء سیاست کارکنان و مامورین هلندی در قلمرو نفوذ خود افزوده و بخصوص برتری نیروی دریائی انگلیس بر هلندیها امور را بنفع انگلیسها بتدریج برمیگردانید. اوضاع داخلی ایران و مساعدت دربار و شاه در زمان شاه صفی جانشین شاه عباس بزرگ بر شدت فعالیت انگلیسها در این سرزمین کمک مؤثری کرده نگذاشت کاملاً از این سو ناامید شوند. سوء تفاهم‌هایی

را هم که در دربار ایران بواسطه تحريك ذینفعان فراهم آمده بود بتدریج بافرستادن سفرا و نامه‌های دوستانه از طرف پادشاه و شرکت هند انگلیس از میان برده نگذاشتند رشته ارتباطین دواتین از هم گسیخته گردد

مراسله ذیل از شارل اول انگلیس بشاه صفی پادشاه ایران است که ترجمه آن عینا نقل میشود (۱)

« باعلیحضرت و پادشاه مقتدر سلطان بزرگ شاه صفی . امپراتور ایران و ماد و پارت و ارمنستان و سرزمینهای مشهور لار و هرمز و دیگر سرزمینهای بزرگ و پر جمعیت .

« شارل بخواست خدای قادر و توانا . پادشاه بریتانیای کبیر و فرانس و ایرلند . مدافع دین مسیح پادشاه بزرگ و سلطان مقتدر اعلیحضرت شاه صفی سلام فرستاده سلامت و سعادت و قدرت و قوت و کامیابیرا برای شمشیر و افتخار و فتوحات وی آرزومند است . زمانیکه باخورسندی و خوشحالی خاطرۀ توانائی و فتوحات درخشان پدر بزرگوارتان شاه عباس را بیاد میآوریم و زمانیکه مانند استشمام عطر جانفزائی یادگارهای دوستی بین نیاکان خود را بخاطر میآوریم از گفتن تبریک برای جلوس مسعود آن اعلیحضرت و ثملکشان بسر زمینی که از مدت‌ها پیش در تحت اختیار نیاگان مقتدرتان بوده و وارث بالاستحقاق آن هستید و نیز از بیان شرح تمایلات خود مبنی بر ادامه روابط دوستی و ارسال مراسلات که از جانب ما پیوسته ملحوظ و مراعات شده است نمیتوانیم خودداری نمائیم و نیز نمیتوانیم این نکته را فراموش کرده و قدر آنرا ندانیم که پشتیبانی و عدالت شما پیوسته شامل حال اتباع و بازرگانان ما که در کشور وسیع شما بکار و کسب پرداخته و سکونت اختیار کرده‌اند

(۱) آرشیو ملی لندن . پ ، ر ، او . ر . ل ، پرسیا اند پرنسس . ج ، ۴۰

بوده وهست. بدینقرار افتخار اینکار مانند آفتاب بر روی چمنزارهای خوش آب وهوای شما پرتو افکنده مایه شادمانی وخورسندی دوستان وخرابی و خشم آن کسانیکه بدیده حسرت و حسد بدان مینگرند شده است. در میان سایر مزایا ومحاسن مقام پادشاهی شما شهرت وآوازه فتوحات وقدرت وزورمندی اسلحه شما می باشد که مانند برقی درسراسر امپراطوری ما جهیده وقلب تمام رعایای مارا که باتحسین وتمجید تلقی کرده اند شعله ور ساخته است. بهمین جهت حامل این نامه پسر عموی ما ویلیام کونت دودنبای که از خدمتگزاران صدیق است واسطه این احساسات شده ومایل است که شاهدبر این مدعا بوده وقلب خودرا که مملو از بزرگی وعظمت آن مقام اعلی می باشد درپیشگاه آن شاهزاده عرضه دارد.

« و چون در روی همین اصل ویلیام این مسافرت دور و دراز وطولانی را کرده است وماهم باوجود اینکه برای خدمت ما بسیار مفید بوده از او گذشته وبدین مسافرت رضایت داده ایم. این شخص یکی از شاهزادگان کشور ما میباشد. درشمیرزنی وقوت مشهور ودرمشورتها ومجالس سلطنتی وفادار می باشد. دردربار ودرجنگها وجودش بسیار لازم وموثر بود. درجنگهای پیروز مندانه دریائی (۱) سمت فرماندهی ودریاسالاری را داشته است بنابراین ما یلیم که ویرا بخوبی وگرمی پذیرائی کرده وآنطوریکه شایسته آن مقام اعلی میباشد باوی بنابر بلندی مقامش رفتار نمائید. وهر زمانیکه مایل باشد بوی اجازه دهید که نزد ما مراجعت کرده مؤده سلامت وسعادت اعلی حضرت شمارا که بیش ازطلا وادویه هندوستان برای ماذیقیمت است بیاورد.

تحریر شده در کاخ سلطنتی وست مینستر در سال ششم از سلطنت ما واطاعت از دین وقوانین حقه مقدس مسیح پسر خدا وتنها ناجی بشر مارس ۱۶۳۰ «
شاه صفی پادشاه ایران در جواب پادشاه انگلیس نامه ذیل را ارسال داشت

(۱) مقصود جنگهای دریائی با هلندپهاست.

هو الله سبحانه وتعالى

شاه صفی

الله تعالی باری الهی

نظاما للسلطنة والشوكة والایالة والحشمة والعظمة والعز الامتنان چارلیس پادشاه انگلیس مکتوب مرغوب صداقت اسلوب حضرت والامنزلت سلطنت وایالت پناه شوکت وعظمت وجلالت دستگاہ حشمت وابهت انتباه پادشاه عالیجاه آفتاب کلاه اعظم سلاطین شجاعت آئین فرنگیه اکرم والیان عالیشان صاحب تمکین مسیحیه شایسته سریر دولت و سروری رفعت بخش بارگاہ عدالت و داد گستری زبده والیان عزت و نوامیس جعل الله عواقبه خیرا که درینولا؛ مرقوم قلم مخالفت رقم گردانیده باینجانب ارسال داشته بودند در بهترین زمانی وارد گشته مضامین صداقت آئینش که مبنی از کمال موافقت ودوستی ونهایت محبت ویکدلی بود برضمیر منیر اشرف پرتو ظهور انداخته موجب ازدیاد مواد مودت واتحاد وافزونی مراتب خلت ووداد گردید وهواره توجه خاطر مهر تأثیر بآن متعلق و معروفست که بمراتب زیاده از زمان سابق درمیانہ طریقه محبت و دوستی مسرعی مسلوک بوده باشد سفارشی که درباب عزتآب زبده اعیان کیس کپیتان ولیم کیس (کونت کاپیتان ولیم) نموده بودند به شفقت شاهانه همواره شامل حال او بوده وهست مقرر فرموده ایم که هر گونه کاری ومهمی که در اینصوب داشته باشد وبو کلاعدیوان اعلی اظهار نماید بلا تأخیر حسب المدعا سرانجام نمایند ودر مراعات جانب منسوبان آن سلطنت وشوکت قباب خصوصاً کپیتان ولیم مذکور ورققا ومردم ایشان که بدین دیار آمد ورفت می نمایند بهیچوجه من الوجوه تقصیری نمیشود وظیفه خلت ودوستی آنست که از آنجانب نیز بیوسته این شیوه ستوده مسلوک بوده وویاض الفت وآشنائی را بارسال رسل ورسایل تازگی بخشند وهر گونه کاری ومهمی در اینصوب داشته باشند یحجباب از روی موافقت واتحاد انها واعلام نمایند که توجه واتفاق دوستانه واعطافی

خسروانه ب حصول آن موصول گردد. ثانیاً انهای رأی صداقت اقتضای میگرداند که درسرکار خاصه شریفه ازارباب صنعت و استادکاران ماهر درهر فن جمعی هستند ودراین اوقات چند نفر استاد صاحب وقوف که یکنفر مینا کار و یکنفر وقت و ساعت ساز و یکنفر الماس تراش و یکنفر زرگر اعلی و یکنفر تفنگ ساز و یکنفر نقاش بالادست و یکنفر توپچی آتشباز بوده باشد درسرکار خاصه شریفه ضرور شده و در ولایات ایشان هستند طریقه محبت و یگانگی آنکه بوکلاء عالی امر نمایند که استادان مذکور را باشاگردان و مصالح افزار و وانکاز مصحوب کسان معتمد خود ارسال گردانند که درسرکار خاصه شریفه همایون بخدمات مذکوره قیام نمایند و در وقت شروع کار بجهت عمله و افزار و انکاز که موقوف علیه کار ایشان است حالت منتظر نبوده باشد که هرآینه موجب ازدیاد مواد دوستی خواهد بود چون عرض تشیید مبانی محبت و ووداد و تمهید قواعد موافقت و اتحاد بود زیاده اطناب نرفت ایام دولت و کامگاری برفوق رضای حضرت عز اسمه مقرون بوده عاقبت احوال خیرمآل بتوفیقات نامتناهی بخیر و خوبی باد . ۱

روابط میان دو ملت ایران و انگلیس باینجا ختم نشد و چنانکه پادشاهان و زمامداران آنها مایل بودند و آرزو داشتند قرنهای بعد نیز ادامه یافت.